
PREZENTACJE

Elżbieta Magiera
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Szczeciński

DOI: 10.14746/bhw.2017.36.11

Profesor Lucyna Turek-Kwiatkowska (1925–2017). Szczeciński archiwista i historyk

Abstract. Professor Lucyna Turek-Kwiatkowska (1925–2017). Historian and Archivist of Szczecin

Lucyna Turek-Kwiatkowska was a member of the community of Szczecin historians and archivists. She was the director of the State Archives in Szczecin and a professor at the University of Szczecin. She researched the history of Pomerania, history of West Pomeranian towns and cities, history of archives, education in Pomerania, development of historical awareness of Pomeranian society, material and spiritual culture in Pomerania in the 19th and in the first half of the 20th century. Her work had a pioneering character that supported the processes of social integration and adaptation in West Pomerania.

Keywords: Lucyna Turek-Kwiatkowska, historian of Szczecin, archivist, University of Szczecin

Zarys biografii

Dnia 11 kwietnia 2017 r. zmarła, mając prawie 92 lata, profesor zw. dr hab. Lucyna Turek-Kwiatkowska¹, należąca do grona szczecińskich historyków i archiwistów. Była dyrektorem Archiwum Państwowego w Szczecinie i nauczycielem akademickim początkowo Wyższej Szkoły Nauczycielskiej, potem Wyższej Szkoły Pedagogicznej, a od 1985 roku Uniwersytetu Szczecińskiego.

¹ <http://szczecin.wyborcza.pl/szczecin/7,137466,21632506,odeszla-profesor-lucyna-turek-kwiatkowska.html> (dostęp: 25.04. 2017); <http://www.szczecin.ap.gov.pl/news/pl/dziewiecdziesiate-urodziny-prof-lucyny-turek-kwiatkowskiej> (dostęp: 25.04. 2017); <http://historia.org.pl/2017/04/13/zmarla-prof-lucyna-turek-kwiatkowska/> (dostęp: 25.04. 2017); <http://www.24kurier.pl/aktualnosci/wiadomosci/zmarla-prof-lucyna-turek-kwiatkowska> (dostęp: 25.04. 2017).

Profesor Lucyna Turek-Kwiatkowska urodziła się 20 sierpnia 1925 r. w rodzinie nauczycielskiej, we wsi Piętno, położonej w województwie wielkopolskim, w powiecie tureckim, w gminie Tuliszków. Naukę pobierała w szkole powszechnej, znajdującej się we wsi Rychnów. Po jej ukończeniu w roku 1937 kontynuowała kształcenie w Gimnazjum im. Anny Jagiellonki w Kaliszu. Wybuch II wojny światowej spowodował przerwanie nauki i konieczność pracy w roli służącej. W latach 1945–1947 ukończyła Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych im. T. Kościuszki w Kaliszu, pracując jednocześnie jako nauczycielka szkoły powszechnej w Rychnowie, a potem w Kaliszu. W 1947 r. uzyskała świadectwo dojrzałości. W czasie wakacji tego roku przystąpiła do egzaminu przed Państwową Komisją Egzaminacyjną, uzyskując świadectwo dojrzałości Liceum Pedagogicznego w Wągrowcu, które uprawniało do podjęcia pracy w szkolnictwie powszechnym².

W 1947 r. Lucyna Turek-Kwiatkowska zapisała się na zaoczne studia wyższe w zakresie historii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Studiując przez dwa pierwsze lata, jednocześnie pracowała na stanowisku nauczyciela szkoły powszechnej w Kaliszu. W roku 1948 przeniosła się do Wrocławia, kontynuując studia i pracując w roli nauczycielki na kursach repolonizacyjnych dla autochtonów i kursach dla analfabetów oraz w Ośrodku Metodycznym Historii ZNP we Wrocławiu. Prowadziła również ćwiczenia na kursach przygotowujących kandydatów na uczelnie wyższe. Studia ukończyła w 1952 r.³ Otrzymała nakaz pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Po zawarciu związku małżeńskiego z Kazimierzem Turkiem, lekarzem weterynarii, przeniosła się do miejsca pracy męża, do Szczecina⁴. W latach 1953–1975 pracowała w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Szczecinie. Początkowo na stanowisku kierownika Działu Akt Sądowych, potem kierownika Działu Akt Specjalnych, uporządkowała zasób oddziału, dokonała jego inwentaryzacji i opracowania naukowego w postaci wstępów i referatów⁵.

Stopień doktora uzyskała 13 marca 1967 r. na podstawie dysertacji nt. *Z dziejów służby archiwalnej. Archiwa na Pomorzu Zachodnim w latach 1808–1914*⁶. W roku 1969 została powołana na stanowisko dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Szczecinie. Funkcję tę pełniła do 1975 r.⁷ W tym czasie odbyła staż w Paryżu w Archives Nationales. Była również stypendystką w archiwach w Rzymie, Padwie i Mediolanie. W ramach prac archiwalnych prowadziła szkolenia z zakresu archiwistyki, nauk pomocniczych i spraw kancelaryjno-administracyjnych.

² L. Turek-Kwiatkowska, *Moje 60 lat w Szczecinie. Okruchy wspomnień*, Szczecin 2015, s. 9–15.

³ Archiwum Uniwersytetu Szczecińskiego (dalej: AUS), zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. 137/789. Lucyna Turek-Kwiatkowska. Odpis dyplomu, k. 34.

⁴ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. 137/789. Lucyna Turek-Kwiatkowska. Życiorys, k. 50.

⁵ L. Turek-Kwiatkowska, *Moje 60 lat w Szczecinie...*, s. 17–28.

⁶ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. 137/789. Lucyna Turek-Kwiatkowska. Odpis dyplomu doktorskiego, k. 13.

⁷ Osiągnięcia archiwistyczne L. Turek-Kwiatkowskiej przedstawili: M. Frankel, J. Macholak, *Lucyna Turek-Kwiatkowska w Archiwum Państwowym w Szczecinie*. „Przegląd Zachodniopomorski” 2010, z. 3, s. 16–17.

W 1973 r. rozpoczęła dodatkową pracę w Wyższej Szkole Pedagogicznej, prowadząc przedmiot nauki pomocnicze historii⁸. Z dniem 1 października 1975 r. została zatrudniona na stanowisku naukowo-dydaktycznym w Wyższej Szkole Pedagogicznej, która w 1985 r. weszła w skład nowo utworzonego Uniwersytetu Szczecińskiego. Kolokwium habilitacyjne zdała w 1984 r., uzyskując stopień doktora habilitowanego na podstawie dorobku naukowego i monografii *Obraz przeszłości regionu w świadomości historycznej społeczeństwa pomorskiego w pierwszej Polowie XIX wieku*. 11 października 1989 r. uzyskała tytuł profesora w oparciu o książkę *Przemiany świadomości historycznej społeczeństwa pomorskiego XIX wieku*. Trzy lata później 1 maja 1993 r. minister edukacji narodowej powołał ją na stanowisko profesora zwyczajnego⁹.

W Uniwersytecie Szczecińskim Lucyna Turek-Kwiatkowska pracowała do 2005 r. Była pracownikiem Instytutu Historii, kierownikiem Zakładu Historii Nowożytnej, a w latach 1985–1987 prodziekanem Wydziału Humanistycznego do spraw studiów zaocznych. Po ukończeniu 70. roku życia przeszła na emeryturę, ale kontynuowała pracę w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego¹⁰.

Od 1953 r. była członkinią Polskiego Towarzystwa Historycznego, oddział w Szczecinie. W roku 1969 została członkiem nadzwyczajnym Szczecińskiego Towarzystwa Naukowego¹¹. Rozwinęła współpracę z Instytutem Zachodnim. Od 2000 r. była honorowym członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego, a od 2002 r. członkiem honorowym Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Działała w Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Francuskiej, w którym do 2003 r. pełniła funkcje wiceprezesa.

Profesor Lucyna Turek-Kwiatkowska otrzymała szereg nagród i odznaczeń: Medal 10-lecia Polski Ludowej (1955), Złoty Krzyż Zasługi (1968), nagrodę Ministra Edukacji Narodowej (1978); Medal Komisji Edukacji Narodowej (1979), Nagrodę Indywidualną Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1980); Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1984), Odznaczenie Zasłużony Działacz Kultury (1987), Złotą Odznakę ZNP (1979 i 2017), nagrody rektora Uniwersytetu Szczecińskiego i inne¹².

Prowadziła zajęcia ze studentami, opieką naukową otaczała magistrów i doktorantów. Była szanowanym człowiekiem i nauczycielem akademickim, osobą skromną i zdystansowaną do siebie. W reportażu Małgorzaty Furgi i Anny Kolber mówiła o sobie następująco: *Zrobiłam profesurę, ale nie żebym się miała tym chwalić. To normalne życie, pewna jego część, zdarzenie. Ale to nie dlatego, żeby się chwalić, uważać, że jest to najważniej-*

⁸ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. 137/789. Lucyna Turek-Kwiatkowska. Zezwolenie naczelnego Dyrektora Archiwów państwowych na podjęcie dodatkowej pracy, k. 54.

⁹ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. 137/789. Lucyna Turek-Kwiatkowska. Powołanie na stanowisko profesora zwyczajnego, k. 30.

¹⁰ R. Gaziński, *Jubileusz 85. rocznicy urodzin Profesor Lucyny Turek-Kwiatkowskiej*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2010, z. 3, s. 13. Por. R. Gaziński, *Jubileusz osiemdziesiątych urodzin Pani Profesor Lucyny Turek-Kwiatkowskiej*, „Szczeciński Informator Archiwalny” 2006, nr 19, s. 6–9.

¹¹ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. 137/789. Lucyna Turek-Kwiatkowska, Życiorys, k. 51.

¹² AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. 137/789. Lucyna Turek-Kwiatkowska. Kwestionariusz osobowy, k. 11.

sze. To był normalny obowiązek życiowy. I tak się cieszę, że te 90 lat w takim zdrowiu fizycznym i intelektualnym¹³.

W roku 1995 profesor Lucyna Turek-Kwiatkowska obchodziła jubileusz 70. urodzin. Ówczesny dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie profesor Kazimierz Kozłowski, dedykując Jubilatce jeden z numerów „Szczecińskiego Informatora Archiwalnego” pisał: *Wyraz to szacunku i wdzięczności za 23 lata pracy w państwowej służbie archiwalnej, a zarazem pewne zadośćuczynienie za troski, jakie Jej również towarzyszyły*¹⁴.

Z okazji 85. urodzin profesor Lucyny Turek Kwiatkowskiej, poświęcono zeszyt 3. „Przeglądu Zachodniopomorskiego” z 2010 r. Wówczas profesor Radosław Gaziński pisał o Jubilatce w następujący sposób: *Jest niekwestionowaną nestorką szczecińskiego środowiska historycznego, osobą nadal aktywną, o zadziwiającej energii. Bardzo sprawna intelektualnie, wciąż pracuje naukowo; ciekawa świata, otwarta na kontakty z młodymi, cały czas uczestniczy w różnych spotkaniach, sympozjach czy konferencjach. Nie ulega wątpliwości, że może być wzorem dla wielu znacznie młodszych przedstawicieli naszego zawodu. W sierpniu 2010 r. Profesor Lucyna Turek-Kwiatkowska ukończyła 85 lat pracowitego i pięknego życia*¹⁵.

W sierpniu 2015 r. odbył się jubileusz dziewięćdziesiątych urodzin profesor Lucyny Turek-Kwiatkowskiej¹⁶. 19 października 2015 r. w Archiwum Państwowym w Szczecinie odbyło się uroczyste spotkanie z Jubilatką, połączone z prezentacją Jej książki *Moje 60 lat w Szczecinie. Okruchy wspomnień*¹⁷.

Dalsza część artykułu zawiera kierunki badań Lucyny Turek-Kwiatkowskiej. Szczególną uwagę skupiłam na Jej badaniach historyczno-oświatowych, zgodnie z profilem czasopisma, do którego złożyłam ten tekst.

Zainteresowania badawcze

Profesor Lucyna Turek-Kwiatkowska była archiwistą i historykiem. Badała historię Pomorza, historię miast zachodniopomorskich, dzieje archiwistyki, oświatę na Pomorzu, rozwój świadomości historycznej społeczeństwa pomorskiego, kulturę materialną i duchową na Pomorzu w XIX i 1 poł. XX w. Dorobek naukowy Profesor Lucyny Turek-Kwiatkowskiej obejmuje ponad dwieście pozycji, w tym 14 książek. Do tego należy dodać aktywny udział w wielu konferencjach naukowych w Polsce i za granicą.

¹³ <http://radioszczecin.pl/1,352488,zmarla-profesor-lucyna-turek-kwiatkowska&s=1&si=1&sp=1> (dostęp: 24.04. 2017).

¹⁴ K. Kozłowski, *Na jubileusz prof. zw. dr hab. Lucyny Turek-Kwiatkowskiej*. „Szczeciński Informator Archiwalny” 1995, nr 9, s. 8–9.

¹⁵ R. Gaziński, *Jubileusz 85. rocznicy urodzin Profesor Lucyny Turek-Kwiatkowskiej*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2010, z. 3, s. 9.

¹⁶ <http://www.szczecin.ap.gov.pl/news/pl/dziewieciedziate-urodziny-prof-lucyny-turek-kwiatkowskiej> (dostęp: 24.04. 2017).

¹⁷ L. Turek-Kwiatkowska, *Moje 60 lat w Szczecinie...*, ss. 149.

Prowadziła pionierskie badania nad odrębnością regionalną Pomorza w ramach państwa pruskiego, które przedstawiła w dwóch pracach zwartych i szeregu artykułach¹⁸. Badaniami naukowymi objęła kulturę Pomorza od XVI do I poł. XX w.¹⁹ Zajmowała się problematyką kształtowania świadomości historycznej na Pomorzu po II wojnie światowej, badała społeczeństwo Pomorza Zachodniego w 2 poł. XX w.²⁰ Podnosiła w swoich badaniach zagadnienie niepodległości Polski i wojny polsko-bolszewickiej²¹. Tworzyła inwentarze i zajmowała się zbiorami archiwalnymi dotyczącymi miast pomorskich²².

¹⁸ L. Turek-Kwiatkowska, *Problem „narodowości” pomorskiej w historiografii regionalnej w I połowie XIX wieku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1985, z. 1–2, s. 67–80; L. Turek-Kwiatkowska, *Świadomość historyczna społeczeństwa pomorskiego*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1987, z. 2, s. 68–74; L. Turek-Kwiatkowska, *Kształtowanie się świadomości regionalnej na Pomorzu w I połowie XIX wieku*, w: *Studia nad świadomością historyczną Polaków*, red. J. Topolski. Poznań 1994, s. 219–241; L. Turek-Kwiatkowska, *Początki Pomorza w świetle historiografii regionalnej*, w: *Szczecin i Pomorze Zachodnie od czasów najdawniejszych do XIII wieku*, red. K. Kozłowski, Szczecin 1992, s. 31–39; L. Turek-Kwiatkowska, *Związki Pomorza Zachodniego ze Słowiańszczyzną Południową w historiografii pomorskiej I połowy XIX wieku*, „Balcunica Posnaniensia” 1989, t. 4, s. 353–359; L. Turek-Kwiatkowska, *Spoleczeństwo Pomorskie wobec Rewolucji Francuskiej i wojen napoleońskich*, *Zeszyty Naukowe, Uniwersytet Szczeciński*, nr 71. „Szczecińskie Studia Historyczne” 1991, nr 4, s. 45–59; L. Turek-Kwiatkowska, *The historical consciousness of pomeranian society in the 19 th*, „Polish Western Affairs” 1990, nr 1–2, s. 97–111.

¹⁹ L. Turek-Kwiatkowska, *Kultura na Pomorzu w XIX wieku*, Koszalin 2000; L. Turek-Kwiatkowska, *Życie codzienne w Szczecinie w latach 1800–1939*, Szczecin 2000; wyd. 2, Szczecin 2002; L. Turek-Kwiatkowska, *Kultura szczecińska w latach 1800–1939*, w: *Szczecin na przestrzeni wieków. Historia – kultura – sztuka*, red. E. Włodarczyk. Szczecin 1995, s. 112–119; L. Turek-Kwiatkowska, *Szlachta w życiu kulturalnym Pomorza Zachodniego w XIX wieku*, w: *Szlachta oraz ziemiaństwo polskie i niemieckie w Prusach i Niemczech w XVIII–XX wieku*, red. W. Stępiński. Szczecin 1996, s. 119–128; L. Turek-Kwiatkowska, *Polityka kulturalna państwa pruskiego na Pomorzu Zachodnim w XIX wieku*, w: *Państwo i społeczeństwo na Pomorzu Zachodnim do 1945 roku*, red. W. Stępiński. Szczecin 1997, s. 171–182; L. Turek-Kwiatkowska, *Kultura szczecińska w dwudziestolecu międzywojennym*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2000, z. 1, s. 137–145; L. Turek-Kwiatkowska, *Kultura umysłowa na Pomorzu Zachodnim od XVI–XVIII wieku*, w: *Polska i Pomorze Zachodnie w XVI–XVIII wieku*, red. K. Kozłowski, Szczecin 1994, s. 71–78; L. Turek-Kwiatkowska, *Przemiany kulturalne na Pomorzu Zachodnim w XIX wieku*, *Zeszyty Naukowe, Uniwersytet Szczeciński*, nr 140. „Szczecińskie Studia Historyczne”, nr 8, s. 37–58; L. Turek-Kwiatkowska, *Spoleczne uwarunkowanie percepcji kultury na Pomorzu Zachodnim w XIX*, *Zeszyty Naukowe. Uniwersytet Szczeciński*, nr 170, *Szczecińskie Studia Historyczne* 1995, nr 9, s. 117–131

²⁰ L. Turek-Kwiatkowska, *Kształtowanie się świadomości historycznej na Pomorzu Zachodnim po drugiej wojnie światowej*, w: *Spoleczno-demograficzne problemy mieszkańców ziem zachodnich i północnych Polski*, red. R. Woźniak Opole 1990, s. 59–67; L. Turek-Kwiatkowska, *Spoleczeństwo Pomorza Zachodniego w latach 1945–1950*, w: *Tożsamość i partnerstwo: studia z dziejów najbliższego sąsiedztwa*, red. M. Zymomrja, Koszalin 2000, s. 41–47; L. Turek-Kwiatkowska, *Związki Pomorza z Polską w powojennej historiografii polskiej*, „Ziemie Zachodnie i Północne Polski” 1991, t. 3, s. 21–38; L. Turek-Kwiatkowska, *Świadomość historyczna mieszkańców Pomorza jako tło świadomości współczesnej*, „Roczniki Socjologii Morskiej” 1991, t. 6, s. 11–18

²¹ L. Turek-Kwiatkowska, *Niepodległość Polski w świetle prasy pomorskiej*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1992, z. 3, s. 61–71; L. Turek-Kwiatkowska, *Wojna polsko-radziecka 1920 roku w świetle prasy pomorskiej*, w: *Wojna polsko-radziecka 1920*, red. Janusz Faryś, Szczecin 1990, s. 124–137.

²² L. Turek-Kwiatkowska, *Zbiory archiwalne dotyczące miast pomorskich*, „Szczeciński Informator Archiwalny” 1990, nr 6, s. 8–22; L. Turek-Kwiatkowska, *Inwentarze zamkowe z XVI i XVII wieku*, w: *Zamek książęcy w Szczecinie*, red. Eugeniusz Cnotliwy i inni, Szczecin 1992, s. 147–174; L. Turek-Kwiatkowska, B. Januszkiewicz, *Inwentarz przedmiotów należących do księcia Barnima*, „Materiały Zachodniopomorskie” XI (1995), T. 41, s. 319–339.

Badania naukowe Lucyny Turek-Kwiatkowskiej koncentrowały się wokół dziejów miast i miejscowości województwa szczecińskiego²³: Dobrzan²⁴, Goleniowa²⁵, Gryfina²⁶, Kołbacza²⁷, Płot²⁸, Szczecina²⁹ i innych miast oraz zabytków architektury Pomorza³⁰. Radosław Gaziński pisze, że prace Lucyny Turek-Kwiatkowskiej z zakresu historii miast zachodniopomorskich i pomorzoznawcze *miały oswoić polskich mieszkańców regionu z miejscem nowej egzystencji*³¹.

Zestawienie wszystkich prac naukowych profesor Lucyny Turek-Kwiatkowskiej wykonane przez Agnieszkę Chlebowską znajduje się na łamach „Szczecińskich Studiów Historycznych”³².

Warto zwrócić uwagę na fakt, że Lucyna Turek-Kwiatkowska współpracowała z Komisją Historyczną ZNP w Szczecinie. Wynikiem tej współpracy był dwie książki wydane

²³ L. Turek-Kwiatkowska, *Zarys dziejów miast województwa szczecińskiego*, w: *Miasta polskie w tysiąc-leciu*, t. 2, Wrocław 1967, s. 48–60.

²⁴ L. Lucyna Turek-Kwiatkowska, *Dobrzany na tle osadnictwa wczesnohistorycznego*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989, s. 1–10; L. Turek-Kwiatkowska, *Rozwój miasta w okresie feudalnym 1336–1648*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989, s. 11–17; L. Turek-Kwiatkowska, *Dobrzany w okresie narastania stosunków kapitalistycznych 1648–1806*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989, s. 28–39; L. Turek-Kwiatkowska, *Dobrzany w okresie rozwoju stosunków kapitalistycznych 1806–1939*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989, s. 40–54; L. Turek-Kwiatkowska, *Dobrzany w 1945 roku*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989, s. 55–93; L. Turek-Kwiatkowska, *Życie gospodarcze*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989, s. 109–143

²⁵ L. Turek-Kwiatkowska, *Oświata i szkolnictwo*, w: *Dzieje Goleniowa (XIII–XX) wiek*, red. H. Lesiński, s. 159–175.

²⁶ L. Turek-Kwiatkowska, *Miasto w czasach książęcych*, w: *Dzieje Gryfina i okolic*, red. P. Kłowski, Gryfino 2005, s. 77–96; L. Turek-Kwiatkowska, *Pod panowaniem szwedzkim i pruskim*, w: *Dzieje Gryfina i okolic*, red. P. Kłowski, Gryfino 2005, s. 97–115; L. Turek-Kwiatkowska, *Gryfino w dobie kształtowania się niezależnego samorządu miejskiego*, w: *Dzieje Gryfina i okolic*, red. P. Kłowski, Gryfino 2005, s. 117–138.

²⁷ *Kołbacz – przeszłość i teraźniejszość*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1979;

²⁸ L. Turek-Kwiatkowska, *Rozwój miasta w okresie wczesnofeudalnym 1277–1648*, w: *Płoty: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Słupsk 1991, s. 21–33; L. Turek-Kwiatkowska, *Płoty w okresie narastania stosunków kapitalistycznych 1648–1806*, w: *Płoty: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Słupsk 1991, s. 33–48; L. Turek-Kwiatkowska, *Płoty w okresie rozwoju stosunków kapitalistycznych 1806–1945*, w: *Płoty: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Słupsk 1991, s. 49–83; L. Turek-Kwiatkowska, *Położenie Płot na tle osadnictwa wczesnohistorycznego*, w: *Płoty: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Słupsk 1991, s. 17–21.

²⁹ L. Turek-Kwiatkowska, B. Koziańska, *Dzielnica Niebuszewo-Bolinko*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1990 nr 4, s. 63–82; *Szczecin stary i nowy. Encyklopedyczny zarys historycznych dzielnic i osiedli oraz obiektów fizjograficznych miasta*, red. T. Białecki, L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1991, ss. 406.

³⁰ L. Turek-Kwiatkowska, *Zabytki architektury jako walor turystyczny Pomorza Zachodniego*, Szczecin, 2010; L. Turek-Kwiatkowska, *Zamek książęcy w Szczecinie i jego rezydenci*, „Studia Historia” 1990, nr 3, s. 5–20; L. Turek-Kwiatkowska, *Organizacja dworu książęcego w Szczecinie*, w: *Mecenat artystyczny książąt Pomorza Zachodniego*, red. W. Filipowiak, B. Januszkiewicz, Szczecin 1990, s. 165–175.

³¹ R. Gaziński, *Jubileusz 85. rocznicy urodzin Profesor Lucyny Turek-Kwiatkowskiej*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2010, z. 3, s. 11. Por., L. Turek-Kwiatkowska, *Wrastanie w Pomorze. Wokół zadomowionych pomorskich osadników*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1961, nr 1.

³² A. Chlebowska, *Bibliografia prac prof. Lucyny Turek-Kwiatkowskiej za lata 1956–2000*, „Szczecińskie Studia Historyczne” 2000, nr 13, s. 7–18. Por., AUS, zespół: *Dział Spraw Osobowych*, sygn. 137/789. Lucyna Turek-Kwiatkowska. Publikacje, k. 168–170; L. Turek-Kwiatkowska, *Moje 60 lat w Szczecinie...*, s. 137–149.

pod Jej redakcją, w których starano się w sposób kompleksowy ukazać działalność Związku Nauczycielstwa Polskiego na Pomorzu Szczecińskim. W pierwszej pracy, obejmującej lata 1945–1975, wskazano na genezę ZNP, którego praca *przebiegała w nowych warunkach geograficznych i administracyjnych, później była utrudniona przez duży odsetek nauczycieli niekwalifikowanych (63%), nieobeznanych z pracą związkową*³³. Rozwój organizacyjny ZNP w okręgu szczecińskim stanowił realizację programów Zarządu Głównego ZNP. Działalność ideowa Związku, obejmowała kształcenie, dokształcanie i doskonalenie zawodowe nauczycieli oraz funkcjonowanie sekcji zawodowych. Poza tym ZNP w województwie szczecińskim przejawiał aktywność społeczną, kulturalno-oświatową i turystyczno-sportową oraz socjalno-bytową.

W drugiej książce, dotyczącej lat 1975–1985 i przejawiającej podobną strukturę do poprzedniej, wskazuje się na działalność organizacyjną ZNP na Pomorzu Szczecińskim w badanym okresie, aktywność sekcji zawodowych, działalność kulturalno-oświatową i funkcjonowanie Ośrodka Usług Pedagogicznych i Socjalnych. Ten tom ubogacają aneksy zawierające krótkie noty biograficzne pionierów oświaty w latach 1945–1948: nauczycieli miasta Szczecina i nauczycieli województwa szczecińskiego i byłego okręgu Pomorza Zachodniego³⁴.

Badania nad świadomością historyczną społeczeństwa pomorskiego

Jednym z głównych obszarów badań Lucyny Turek-Kwiatkowskiej były przemiany świadomości historycznej społeczeństwa pomorskiego w XIX w. Wyniki swoich badań zaprezentowała w trzech etapach: lata 1789–1823; 1823–1870; 1871–1914³⁵. Badając pierwszy etap, Autorka wskazała na tradycje świadomościowe. Zaprezentowała postawy świadomościowe poszczególnych grup społecznych: chłopstwa, mieszczaństwa, szlachty, intelektualistów oraz wskazała sposoby kształtowania się świadomości pomorsko-niemieckiej. Świadomość mieszkańców Pomorza nie była – jak pisała L. Turek-Kwiatkowska – wyartykułowana. Była raczej prowincjonalna, nie oparta na wiedzy historycznej tylko na tradycji, ograniczona do najbliższej okolicy, w znacznej mierze kosmopolityczna. Tylko intelektualiści, pochodzący ze stanu mieszczańskiego i duchowieństwa oraz nauczyciele, posiadali skromną wiedzę o regionie, pochodzącą z dawnych kronik.

Po wojnach napoleońskich i zmianach granic Pomorza rozpoczęło się tworzenie nowoczesnego społeczeństwa pomorskiego. Nastąpił rozwój historii regionalnej, *wykształca się poczucie silnej jedności historycznej, wzrasta zainteresowanie własną przeszło-*

³³ *Związek Nauczycielstwa Polskiego na Pomorzu Szczecińskim w latach 1945–1975*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1975, s. 9.

³⁴ *Związek Nauczycielstwa Polskiego na Pomorzu Szczecińskim w latach 1975–1985*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1988.

³⁵ L. Turek-Kwiatkowska, *Przemiany świadomości historycznej społeczeństwa pomorskiego w XIX wieku*, Szczecin, 1989, s. 6.

ścią, następuje zmiana kryteriów oceny tej przeszłości³⁶. Przemiany świadomości mieszkańców tego regionu zmierzają ku swoistej dojrzałości społeczno-politycznej i kulturalnej społeczeństwa pomorskiego.

Trzeci okres (1971–1914) był czasem kształtowania się nowej świadomości historycznej społeczeństwa pomorskiego, na którą składało się tworzenie jedności narodowej, rozwój badań historycznych (towarzystwa historyczne, archiwa, upowszechnienie wiedzy historycznej), nowe pojmowanie historii oraz kształtowanie się stosunku społeczeństwa do przeszłości regionu (do początków Pomorza, chrystianizacji i kolonizacji Pomorza, reformacji, książąt, wojny trzydziestoletniej i Pomorza pod panowaniem pruskim). Zdaniem Lucyny Turek-Kwiatkowskiej badania historyczne na Pomorzu ewoluowały od dziejów *czysto pomorskich*, skupionych na czasach niezawisłości państwa zachodniopomorskiego, poprzez uwypuklenie narodowości pomorskiej w dziejach tego regionu podległego obcym państwom i negatywną ocenę państwa pruskiego, prowadząc do badań, ukazujących odrębność i niezależność Pomorza, jego słowiański rodowód i jego aneksję przez Prusy. Tego typu świadomością historyczną cechowali się nieliczni mieszkańcy Pomorza. Badaniami historycznymi nie były zainteresowane poszczególne stany społeczne ani nowo rodząca się burżuazja. Jedyne elita intelektualna, dążąc do zmian w zakresie treści nauczania, publikując i biorąc udział w działalności kulturalnej, usiłowała przygotować mieszkańców Pomorza do życia politycznego, publicznego i kulturalnego, wskazując na ich odrębność i niezależność³⁷.

Przemiany świadomości mieszkańców Pomorza odbywały się w granicach państwa pruskiego, które zyskało przychyłność chłopów i szlachty. Wygrana wojna francusko-pruska i utworzenie cesarstwa niemieckiego doprowadziły – jak pisała L. Turek-Kwiatkowska – do powszechnej jego akceptacji. *Przyjęcie niemieckości nie przychodziło Pomorzanom z trudnością, oznaczało to bowiem wejście do wielkiej rodziny niemieckiej kultury na takich samych zasadach, jak np. Niemcy południowe czy nawet Holsztyn, bez obcego pruskiego przymusu*³⁸. Inteligencja pomorska włączyła się w politykę kulturalną cesarstwa niemieckiego, wskutek czego *Pomorze zostało ziemczone i zatraciło, ale dopiero wówczas, swą pomorską świadomością historyczną*³⁹. Ukazywano historyczny związek Pomorza z niemiecką dynastią Hohenzollernów, nie pisano o słowiańskich, ale pragermańskich początkach Pomorza, podkreślano wyjątkową rolę Pomorza w monarchii pruskiej. Jak pisała L. Turek-Kwiatkowska: *Historiografia okresu 1870–1900 w przeważającej mierze jest właśnie „niemiecka”, nastawiona na uwypuklenie związków z państwem, dopiero w XX wieku (do 1914 roku) uznanie zyskiwać zaczyna historia regionalna, by stać się wkrótce centralnym punktem wszystkich badań historycznych*⁴⁰. Dopiero na początku XX w. w wyniku nowej historiografii ukształtowała się nowa świadomość

³⁶ Ibidem, s. 275. Por. L. Turek-Kwiatkowska, *Obraz przeszłości regionu w świadomości historycznej społeczeństwa pomorskiego w pierwszej połowie XIX wieku*, Szczecin 1986.

³⁷ Ibidem, s. 277.

³⁸ Ibidem, s. 276.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem, s. 279.

historyczna – świadomość niemiecko-pomorska, prowincjonalna, która została upowszechniona przez oświatę.

Badania oświaty, kultury i nauki Szczecina w latach 1800–1939

Profesor Lucyna Turek-Kwiatkowska wyodrębniła trzy etapy życia kulturalnego Szczecina w latach 1800–1939. Upadek życia kulturalnego Szczecina nastąpił w czasie wojen napoleońskich. Lata 30. XIX w. przyniosły odrodzenie oświaty, nauki i kultury. Pierwszy okres dotyczył autonomii Szczecina i 1 poł. XIX w., w której życie kulturalne nawiązywało do tradycji pomorsko-miejskiej, polegającej na rozwijaniu kultury w ramach tradycji cechowej⁴¹. Drugi okres, obejmując 2 poł. XIX w. i trwając do 1918 r., charakteryzował się dominacją kultury niemieckiej i kapitalistycznej. Szczecin w tym okresie stał się ośrodkiem wielkomiejskim. Ze względu na bliskość Berlina zaczęła się rozwijać nowa moda w zakresie kultury, dotycząca tworzenia wystaw malarskich, wystaw rolniczych i innych form. Trzeci etap, to lata 1918–1939, stanowił realizację kultury nacjonalistyczno-hitlerowskiej.

L. Turek-Kwiatkowska badała oświatę, życie naukowe i kulturę Szczecina. Na tle polityki oświatowej Prus przestawiła organizację szkolnictwa elementarnego w Szczecinie w latach 1806–1871 (stan szkolnictwa na początku XIX w., reformę w latach 1806–1816, sieć szkolną i obowiązek szkolny) oraz szkolnictwo po utworzeniu cesarstwa niemieckiego w latach 1871–1939. Pisała na temat kadry nauczycielskiej, niepełnych i pełnych (humanistycznych i realnych) szkół średnich i zawodowych. Stwierdziła, że rozwój szkolnictwa w Szczecinie w latach 1800–1939 był podobny do innych prowincji. Rozkwit szkolnictwa podstawowego, średniego i zawodowego nastąpił po wygranej przez Prusy wojnie z Francją. Ponadto *znaczny rozwój przestrzenny, demograficzny i gospodarczy miasta wpłynęły na wzrost ilości szkół i liczbę uczniów*⁴².

Snując rozważania na temat życia naukowego w Szczecinie, ukazała rozwój nauki historycznej, która u progu XIX w. przejawiała formy załączkowe. W 1824 r. powołano Towarzystwo Archeologiczno-Historyczne, którego celem było prowadzenie badań nad dziejami Pomorza. Przed I wojną światową liczyło 750 członków⁴³. Oprócz Towarzystwa Archeologiczno-Historycznego w Szczecinie działało Towarzystwo im. M. Lutra, Towarzystwo Prasoznawstwa i Drukarstwa na Pomorzu, Pomorski Związek Ojczyźniany, różne związki przyrodnicze i inne. Ważną rolę kulturotwórczą odegrały czasopisma naukowe, ukazujące przede wszystkim zainteresowania historyczne badaczy oraz powstanie i działalność archiwum prowincjonalnego⁴⁴. Obie te formy (prasa i archiwum) w 2 poł.

⁴¹ L. Turek-Kwiatkowska, *Oświata, nauka i kultura szczecińska w latach 1800–1939*, Szczecin 1986, s. 149.

⁴² Ibidem, s. 85.

⁴³ Ibidem, s. 98.

⁴⁴ Por., L. Turek-Kwiatkowska, *Z dziejów służby archiwalnej. Archiwa na Pomorzu Zachodnim w latach 1808–1914*, Warszawa 1968.

XIX w. i w latach 1918–1939 ukazywały nierozzerwalny związek Pomorza z Rzeszą i jego niemieckość. Realizowały niemiecką politykę państwową.

Pisząc o kulturze szczecińskiej w latach 1800–1939, Lucyna Turek-Kwiatkowska scharakteryzowała muzea i biblioteki oraz ich zbiory, księgarstwo i drukarnie, prasę, teatr, kina, muzykę, związki i stowarzyszenia⁴⁵. Prowadziła badania nad życiem codziennym Szczecina w latach 1800–1939⁴⁶.

Szkolnictwo na Pomorzu Zachodnim w drugiej połowie XX wieku

Profesor Lucyna Turek-Kwiatkowska badała udział szkolnictwa w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu szczecińskiego w latach 1945–1970. Były to istotne badania, jeśli weźmiemy pod uwagę zróżnicowanie regionalne, uwarunkowania historyczne, polityczne, urbanizacyjne, demograficzne, stan sieci osadniczej oraz inne czynniki, warunkujące rozwój oświaty na Pomorzu Zachodnim. Wyniki badań Autorka osadziła na szerokim tle przemian społeczno-politycznych, podkreślając odmienność Ziem Zachodnich i Północnych oraz zależność rozwoju szkolnictwa od punktu startowego, który wynikał z *zależności od osadnictwa, od bazy materialnej kadry nauczycielskiej oraz konieczności spełnienia zadania społecznego, jakim była adaptacja i integracja miejscowego społeczeństwa*⁴⁷.

Trudne początki oświaty były związane z ubóstwem ludności osadniczej i wahaniami akcji osadniczej, powodującej nagłe zmiany ilościowe dzieci i młodzieży, którym należało zapewnić szkołę⁴⁸. Trudności materialne, niełatwe warunki bytowe mieszkańców, brak wyposażenia szkół, brak podręczników, niedobór kadry nauczycielskiej, brak wykwalifikowanej kadry pedagogicznej, to tylko najważniejsze problemy, które stały się przyczyną osiągania niskich wyników nauczania i niskiego poziomu przygotowania wykwalifikowanej kadry na Pomorzu Zachodnim⁴⁹.

Trudności organizacyjne szkolnictwa były pogłębiane przez zadania społeczne, które realizowała szkoła na Pomorzu Zachodnim, a mianowicie *na szkołę w dużej mierze spadł obowiązek wytwarzania więzi integracyjnych z całością kraju, uświadomienie historycznych powiązań z Polską, dziejowej konieczności powrotu Ziem Zachodnich i Północnych*

⁴⁵ Ibidem, s. 119–148. Por. L. Turek-Kwiatkowska, *Kultura na Pomorzu w XIX wieku*, Koszalin 2000.

⁴⁶ L. Turek-Kwiatkowska, *Życie codzienne w Szczecinie w latach 1800–1939*, Szczecin 2000; L. Turek-Kwiatkowska, *Życie codzienne w Szczecinie w latach 1800–1939*, wyd. III, Szczecin 2012.

⁴⁷ L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu szczecińskiego w latach 1945–1970*, PWN Warszawa-Poznań 1977, s. 216; L. Turek-Kwiatkowska, *Polityczne i społeczno-demograficzne przesłanki kształtowania się szkolnictwa na Pomorzu Zachodnim*, w: *Pionierskie lata oświaty szczecińskiej, 1945–1948*, Poznań 1975. Por. T. Białecki, *Struktura ludności polskiej Pomorza Zachodniego w świetle spisu powszechnego w r. 1948*, „Przegląd Zachodnio-Pomorski” 1968, nr 1.

⁴⁸ L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu szczecińskiego...*, s. 13–16.

⁴⁹ Ibidem, s. 16–27. Por. L. Turek-Kwiatkowska, *Oświata szczecińska w latach 1945–1949*. Szczecin 1989, ss. 279.

do Macierzy raz aktywne uczestniczenie w procesie integracji różnych grup osiedleńczych i ich adaptacji do otaczającego je środowiska⁵⁰. Autorka przedstawiła sposoby realizacji tych zdań przez szkołę w stosunku do uczniów i całej społeczności lokalnej. Stwierdziła, że wymienione wyżej społeczne zadania nałożone na szkolnictwo, realizowane w latach 1945–1948, wpływały hamująco na jego rozwój, ponieważ szkoła, stając się miejscem integracji i adaptacji społecznej, rozwijała więzi społeczne, unifikowała język polski, szerzyła wiedzę historyczną, wskazując na przeszłość ziem Zachodnich i Północnych, jej polskie korzenie i konieczność pozostania w granicach Polski⁵¹. Szkoła swoją pracą adaptacyjną i integrującą napływowe społeczeństwo objęła nie tylko dzieci i młodzież, ale również ludności dorosłą, zmuszając władze szkolne do współpracy z władzą administracyjną, z partiami politycznymi i organizacjami społecznymi⁵². Zadania szkoły zostały poszerzone o jej działalność kulturalną, organizowanie kursów, w tym repolonizacyjnych, pracę w domach społecznych, świetlicach, chórach, organizacjach, teatrach i innych miejscach, do których przychodziła ludność dorosła⁵³.

Autorka przedstawiła proces organizowania szkolnictwa na Pomorzu Zachodnim, realizację powszechności nauczania, sieć szkolną, realizację obowiązku szkolnego, wyniki nauczania, scharakteryzowała absolwentów, bazę materialną szkół, kadre nauczycielską⁵⁴. Zdaniem Lucyny Turek-Kwiatkowskiej rok 1950 rozpoczął nowy rozdział rozwoju oświaty na Pomorzu Zachodnim, uwarunkowany przemianami politycznymi, zmianami administracyjnymi, ujednoczeniem planów szkolnych z planami całego województwa. Władze szkolne zajęły się realizacją obowiązku szkolnego, rozbudową sieci szkolnej, wyrównaniem liczby szkół w poszczególnych powiatach. Równoległe postępowały prace dotyczące podnoszenia stopnia organizacyjnego szkół podstawowych. Lata 1950–1970 – zdaniem Autorki – wskazywały na niższe wyniki nauczania szkół podstawowych w stosunku do całego kraju. Taki stan rzeczy wpływał na *zahamowania podnoszeniu wykształcenia całego społeczeństwa i przygotowania kadry wykwalifikowanej*⁵⁵.

Lucyna Turek-Kwiatkowska próbowała dociec przyczyn osiągania niższych wyników nauczania przez zachodniopomorskie szkoły podstawowe. Głównym czynnikiem okazał się być duży przyrost naturalny zaistniały po 1950 r., warunkujący brak wystarczającej liczby nauczycieli oraz ograniczenie możliwości podnoszenia stopnia organizacyjnego szkół. Ze względu na migrację ludności ze wsi do miast, wynikającą z dążenia władz

⁵⁰ L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu szczecińskiego...*, s. 217.

⁵¹ Ibidem, s. 27–39. Por. B. Sadaj, *Udział szkoły i nauczyciela w procesach integracyjnych ludności wiejskiej województwa szczecińskiego w latach 1945–1960*, Poznań 1960.

⁵² L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu szczecińskiego...*, s. 30; L. Turek-Kwiatkowska, *Praca oświatowa wśród dorosłych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1946*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1963, nr 1.

⁵³ L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu szczecińskiego...*, s. 32. Por., A. Kwilecki, *Rola społeczna nauczyciela na Ziemiach Odzyskanych w świetle pamiętników nauczycieli-osadników*, Poznań 1960.

⁵⁴ L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa...*, s. 39–96.

⁵⁵ Ibidem, s. 218.

socjalistycznych do przekształcenia Polski z kraju rolniczego w przemysłowy, zmniejszyła się liczba szkół podstawowych na wsi, która stała się kolejną przyczyną trudności organizacyjnych w zakresie oświaty.

Poza tym niedomagania szkolnictwa zachodniopomorskiego były spowodowane złym stanem infrastruktury, wynikającym z niepodejmowania inwestycji oświatowych w latach 1945–1950. Wyż demograficzny spowodował potrzebę zwiększenia liczby sal lekcyjnych. Szkoły wymagały remontów, przystosowania budynków do potrzeb dydaktycznych poszczególnych przedmiotów nauczania, tworzenia pracowni.

Zdaniem Lucyny Turek-Kwiatkowskiej słabością szkolnictwa zachodniopomorskiego w latach 1945–1970 była kadra pedagogiczna. Zwłaszcza w latach 40. i 50. XX w. braki w zakresie kadry nauczycielskiej były ciągłym nierozwiązanym problemem dla władz oświatowych. Tę dolegliwość oświaty starano się rozwiązać przez rozwój zakładów kształcenia nauczycieli i doksztalcanie absolwentów szkół średnich do pracy w szkole. Problemy z kadrami nauczycielską były również generowane niskimi zarobkami, brakiem mieszkań w środowiskach wiejskich, migracją nauczycieli do miast, niskimi ich kwalifikacjami zawodowymi. Uchwalenie ustawy z 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania⁵⁶ i wprowadzanie jej w życie pozytywnie wpłynęło na rozwój doksztalcania nauczycieli. Mimo to nadal brakowało nauczycieli specjalistów, choćby z tego powodu, że ponad 60% z nich pracowała w szkołach w samym Szczecinie⁵⁷.

Autorka wskazywała na trudności wprowadzenia reformy oświatowej z 1961 r., do których zaliczyła braki w zakresie infrastruktury i wspomniane wyżej braki kadrowe, które wpłynęły na przesunięcie w czasie planowanych zmian w oświacie. Dopiero po 1966 r. nastąpiła poprawa warunków funkcjonowania szkolnictwa na Pomorzu Zachodnim. Jednak rozwój szkolnictwa był zauważalny w miastach. Szkoły wiejskie ciągle były szkołami słabszymi w zakresie sieci szkolnej i wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej, nawet po wprowadzeniu zbiorczych szkół gminnych, powołanych na podstawie uchwały sejmowej z dnia 13 października 1973 r., zadaniem których było zapewnienie lepszych warunków kształcenia dzieciom wiejskim i likwidacja małych, szkół wiejskich o niższym poziomie kształcenia⁵⁸. Zbiorcze szkoły gminne w warstwie realizacyjnej spowodowały m.in. wydłużenie drogi uczniów do szkoły. Taki stan szkolnictwa podstawowego na wsi skutkował tym, że absolwenci wiejskich szkół podstawowych w mniejszym stopniu uczestniczyli w dalszym kształceniu. Najczęściej wybierali szkoły przysposobienia rolniczego i zasadnicze szkoły rolnicze.

Lucyna Turek-Kwiatkowska dokonała analizy kształcenia ponadpodstawowego w latach 1945–1970 na tle polityki oświatowej państwa. Jak wspomniano wyżej, założenia tej polityki zgodnie z planem 6-letnim, wprowadzającym podstawy socjalizmu, zmierzały do przekształcenia kraju rolniczego w przemysłowy. *Przyspieszona industrializacja* – pisała L. Turek-Kwiatkowska – *pociągnęła za sobą dość jednostronny rozwój szkolnictwa zawodowego. Miało ono odtąd być szkoleniem przede wszystkim dla potrzeb*

⁵⁶ Dz. U. 1961, nr 32, poz. 160.

⁵⁷ L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa...*, s. 220.

⁵⁸ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania 1973, nr 3, poz. 89.

przemysłu z wyraźnym uprzywilejowaniem szkół przygotowujących dla przemysłu ciężkiego. Inne dziedziny gospodarki narodowej zostały w planach kształcenia w tym czasie odsunięte na dalszy plan⁵⁹. Rozwinął się nowy system kształcenia zawodowego w którym położono nacisk na jego masowość i synchronizację z planami gospodarczymi⁶⁰.

Mimo wielu trudności, z którymi borykała się oświata zachodniopomorska w latach 1945–1970 w tym czasie wzrosła liczba absolwentów szkół podstawowych do 96% uczniów⁶¹. Mimo istniejącego zjawiska odsiewu i odpadu szkolnego na poziomie szkoły podstawowej, polityka oświatowa centralnych i terytorialnych władz oświatowych realizowana po roku 1950 (po reformie administracyjnej, wyodrębniającej z dotychczasowego województwa szczecińskiego województwo koszalińskie), zmierzająca do wzrostu wykształconej na poziomie średnim młodzieży, przyczyniła się do rozwoju szkolnictwa średniego. Jak pisała Lucyna Turek-Kwiatkowska, oznaczało to *wybieranie pracy umysłowej, wynikające z niechętnego ustosunkowania się do szkolenia na szczeblu zasadniczej szkoły zawodowej*, która umożliwiała podjęcie pracy na stanowisku robotnika wykwalifikowanego⁶². Autorka dokonała analizy procesu udostępniania szkół ponadpodstawowych młodzieży, biorąc pod uwagę sieć szkół średnich ogólnokształcących oraz techników i zasadniczych szkół zawodowych, liczbę uczniów, ich dobór społeczny, stosunek społeczeństwa szczecińskiego do oświaty i efekty kształcenia⁶³. Okazało się (zgodnie z wówczas panującą ideologią), że w 50. latach XX w. obserwuje się wzrost młodzieży żeńskiej w przygotowaniu do zawodów męskich oraz zwiększenie udziału dziewcząt w kształceniu na poziomie średnim ogólnokształcącym i zasadniczym zawodowym⁶⁴.

Zgodnie z polityką państwa również w województwie szczecińskim położono nacisk na tworzenie zasadniczych szkół zawodowych, które kształcą wykwalifikowanych robotników, przyczyniały się do podniesienia rozwoju ekonomicznego Ziemi Odzyskanych w północno-zachodniej Polsce. Z drugiej strony wzrost zatrudnienia, u podstaw którego leżał rozwój gospodarczy ziem zachodniopomorskich, sprzyjał rozwojowi szkolnictwa zawodowego, które umiejętnie dostosowywało kierunki kształcenia do potrzeb regionu, takich jak: środki transportu, przemysł chemiczny, mechanizacja rolnictwa, gospodarka

⁵⁹ L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa...*, s. 99. Por., A. Rajkiewicz, *Zatrudnienie w Polsce Ludowej w latach 1950–1970*, Warszawa 1965.

⁶⁰ Zgodnie z Ustawą z 10 lutego 1949 roku o zmianie organizacji naczelných władz gospodarki narodowej utworzono Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego, do zadań którego należały *sprawy szkolenia i przysposobienia zawodowego dla potrzeb gospodarki narodowej* (Dz. U. 1949, nr 7, poz. 43, art. 11). Por., W. Ożga, *Organizacja szkolnictwa w Polsce*, Warszawa 1960.

⁶¹ L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa...*, s. 221.

⁶² *Ibidem*, 221. Por. J. Król, *Licea ogólnokształcące w województwie szczecińskim w latach 1945–1961*, Toruń 2009.

⁶³ L. Turek-Kwiatkowska, *Udział szkolnictwa...*, s. 104–139.

⁶⁴ Por. J. Król, *Obraz kobiety w ideologii wychowawczej Polski Ludowej*, w: *Kobieta a patriotyzm: konteksty historyczno-pedagogiczne XVI–XX wieku*, red. E. J. Kryńska, Ł. Kalisz, A. Konopacki, Białystok 2012, s. 163–176.

morska, budownictwo, przetwórstwo, usługi i inne⁶⁵. Nastąpił rozwój zasadniczych i średnich szkół zawodowych rolniczych, budownictwa okrętów, eksploatacji portów, ekonomicznych, handlowych, służby zdrowia i innych.

Rozwój gospodarczy ziem województwa szczecińskiego sprawiał, że rosło zapotrzebowanie na wykwalifikowaną kadrę, którą pozyskiwano nie tylko wśród absolwentów szkół ponadpodstawowych, ale jednocześnie rozwijano doksztalcanie zawodowe ludzi dorosłych. Znaczny rozwój tego procesu można zaobserwować od połowy lat 50. do połowy lat 60. XX w. Można więc stwierdzić, że ważną rolę w podnoszeniu poziomu edukacyjnego ludności byłego województwa szczecińskiego odegrało doksztalcanie osób pracujących zawodowo. L. Turek-Kwiatkowska zajęła się analizą oświaty dorosłych 1945–1970, wskazując na dążenie jej do likwidacji zacofania kulturalnego i analfabetyzmu oraz rozwijanie doksztalcania w zakresie ukończenia pełnej szkoły podstawowej. Rozwój szkolnictwa podstawowego dla dorosłych otwierał drogę do podejmowania kształcenia na poziomie zasadniczym zawodowym.

Podsumowując wkład szkolnictwa w rozwój społeczno-gospodarczy byłego województwa szczecińskiego, L. Turek-Kwiatkowska pisała, że: *w dwóch pierwszych omawianych okresach (w latach 1945–1948 i 1948–1956) bardziej zasługują na uwagę jego walory społeczne aniżeli korzyści ekonomiczne. W pierwszym okresie była to poważna praca nad integracją Pomorza z resztą ziem Polski, w drugim – praca nad tworzeniem socjalistycznego systemu oświaty, nad likwidacją zacofania kulturalnego, jednolitością i powszechnością nauczania oraz walka o nowe treści programowe i wychowawcze. W tej sytuacji osiągnięcia w zakresie przygotowania kadry kwalifikowanej były niewielkie. W okresie trzecim – 1957–1970 – niezależnie od wartości społecznych, jakie wykazuje szkolnictwo w każdym okresie i społeczności, szkolnictwo szczecińskie odegrało znaczną rolę w dziedzinie ekonomicznej, przygotowując wysoko kwalifikowane kadry dla nowoczesnej gospodarki regionu*⁶⁶.

Prowadząc badania ze Zdzisławem Chmielewskim, Lucyna Turek-Kwiatkowska zajęła się zagadnieniem *udziału szkół wyższych i środowiska regionalnego w przewartościowaniach społeczno-kulturalnych, świadomościowych i gospodarczych polskich ziem nad Odrą i Bałtykiem* w latach 1945–1985⁶⁷. W procesach integracyjnych i kulturowych Pomorza Zachodniego duży udział brały nauki humanistyczne i społeczne, a wśród nich: historyczne, archeologiczne, socjologiczne, polonistyczne i językoznawcze oraz pedagogiczne, prawne i polityczne. W przekształcaniu struktury zawodowej społeczeństwa w latach 1945–1985 duży udział miały wyższe uczelnie Pomorza Zachodniego, które kształciły kadry dla potrzeb szkolnictwa, rolnictwa, ekonomii, medycyny, gospodarki morskiej i kultury.

⁶⁵ Ibidem, s. 222.

⁶⁶ Ibidem, s. 223.

⁶⁷ Z. Chmielewski, L. Turek-Kwiatkowska, *Udział nauki, szkolnictwa wyższego i regionalnych towarzystw w przemianach społecznych na Pomorzu Zachodnim*, Szczecin 1992, s. 5. Por., L. Turek-Kwiatkowska, *Gospodarka a oświata szczecińska w latach 1970–1980*, w: *Lata 1970–1980: nowe perspektywy a realia na Pomorzu Zachodnim*, red. H. Komarnicki i K. Kozłowski, Szczecin 2000, s. 139–150.

Profesor Lucyna Turek-Kwiatkowska była znanym i cenionym pracownikiem Archiwum Państwowego w Szczecinie, nauczycielem akademickim, wychowawcą kilku pokoleń historyków i naukowcem Uniwersytetu Szczecińskiego, propagującym historię Pomorza Zachodniego, jego kulturę i dzieje oświaty polskiej po 1945 r. w województwie szczecińskim.

Bibliografia

- Archiwum Uniwersytetu Szczecińskiego, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. 137/789. Lucyna Turek-Kwiatkowska
- Białecki T., *Struktura ludności polskiej Pomorza Zachodniego w świetle spisu powszechnego w r. 1948*, „Przegląd Zachodnio-Pomorski” 1968, nr 1.
- Chlebowska A., *Bibliografia prac prof. Lucyny Turek-Kwiatkowskiej za lata 1956–2000*, „Szczecińskie Studia Historyczne” 2000, nr 13.
- Chmielewski Z., Turek-Kwiatkowska L., *Udział nauki, szkolnictwa wyższego i regionalnych towarzystw w przemianach społecznych na Pomorzu Zachodnim*, Szczecin 1992.
- Dz. U. 1949, nr 7, poz. 43, art. 11.
- Dz. U. 1961, nr 32, poz. 160.
- Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania 1973, nr 3, poz. 89.
- Frankel M., Macholak J., *Lucyna Turek-Kwiatkowska w Archiwum Państwowym w Szczecinie*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2010, z. 3.
- Gaziński R., *Jubileusz 85. rocznicy urodzin Profesor Lucyny Turek-Kwiatkowskiej*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2010, z. 3.
- Gaziński R., *Jubileusz osiemdziesiątych urodzin Pani Profesor Lucyny Turek-Kwiatkowskiej*, „Szczeciński Informator Archiwalny” 2006, nr 19.
- <http://radioszczecin.pl/1,352488,zmarla-profesor-lucyna-turek>
- <http://szczecin.wyborcza.pl/szczecin/7,137466,21632506,odeszla-profesor-lucyna-turek-kwiatkowska.html>
- <http://www.szczecin.ap.gov.pl/news/pl/dziewiecdziesiate-urodziny-prof-lucyny-turek-kwiatkowskiej>
- <http://historia.org.pl/2017/04/13/zmarla-prof-lucyna-turek-kwiatkowska>
- <http://www.24kurier.pl/aktualnosci/wiadomosci/zmarla-prof-lucyna-turek-kwiatkowska>
- Kolbacz – przeszłość i teraźniejszość*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1979.
- Kozłowski K., *Na jubileusz prof. zw. dr hab. Lucyny Turek-Kwiatkowskiej*, „Szczeciński Informator Archiwalny” 1995, nr 9.
- Król J., *Licea ogólnokształcące w województwie szczecińskim w latach 1945–1961*, Toruń 2009.
- Król J., *Obraz kobiety w ideologii wychowawczej Polski Ludowej*, w: *Kobieta a patriotyzm: konteksty historyczno-pedagogiczne XVI–XX wieku*, red. E. J. Kryńska, Ł. Kalisz, A. Konopacki, Białystok 2012.
- Kwilecki A., *Rola społeczna nauczyciela na Ziemiach Odzyskanych w świetle pamiętników nauczycieli-osadników*, Poznań 1960.
- Ożga W., *Organizacja szkolnictwa w Polsce*, Warszawa 1960.
- Rajkiewicz A., *Zatrudnienie w Polsce Ludowej w latach 1950–1970*, Warszawa 1965.
- Sadaj B., *Udział szkoły i nauczyciela w procesach integracyjnych ludności wiejskiej województwa szczecińskiego w latach 1945–1960*, Poznań 1960.

- Szczecin stary i nowy. Encyklopedyczny zarys historycznych dzielnic i osiedli oraz obiektów fizjograficznych miasta*, red. T. Białecki, L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1991.
- Turek-Kwiatkowska L., *Polityka kulturalna państwa pruskiego na Pomorzu Zachodnim w XIX wieku*, w: *Państwo i społeczeństwo na Pomorzu Zachodnim do 1945 roku*, red. W. Stępiński, Szczecin 1997.
- Turek-Kwiatkowska L., *Kultura szczecińska w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2000, z. 1.
- Turek-Kwiatkowska L., *Życie codzienne w Szczecinie w latach 1800–1939*, Szczecin 2000; wyd. 2, Szczecin 2002.
- Turek-Kwiatkowska L., B. Januszkiewicz, *Inwentarz przedmiotów należących do księcia Barnima*, „Materiały Zachodniopomorskie” XI (1995), T. 41.
- Turek-Kwiatkowska L., *Dobrzany na tle osadnictwa wczesnohistorycznego*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989.
- Turek-Kwiatkowska L., *Dobrzany w 1945 roku*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989.
- Turek-Kwiatkowska L., *Dobrzany w okresie narastania stosunków kapitalistycznych 1648–1806*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989.
- Turek-Kwiatkowska L., *Dobrzany w okresie rozwoju stosunków kapitalistycznych 1806–1939*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989.
- Turek-Kwiatkowska L., *Gospodarka a oświata szczecińska w latach 1970–1980*, w: *Lata 1970–1980: nowe perspektywy a realia na Pomorzu Zachodnim*, red. H. Komarnicki i K. Kozłowski, Szczecin 2000.
- Turek-Kwiatkowska L., *Gryfino w dobie kształtowania się niezależnego samorządu miejskiego*, w: *Dzieje Gryfina i okolic*, red. P. Kłosowski, Gryfino 2005.
- Turek-Kwiatkowska L., *Inwentarze zamkowe z XVI i XVII wieku*, w: *Zamek książęcy w Szczecinie*, red. Eugeniusz Cnotliwy i inni, Szczecin 1992.
- Turek-Kwiatkowska L., Kozińska B., *Dzielnica Niebuszewo-Bolinko*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1990, nr 4.
- Turek-Kwiatkowska L., *Kształtowanie się świadomości historycznej na Pomorzu Zachodnim po drugiej wojnie światowej*, w: *Spoleczno-demograficzne problemy mieszkańców ziem zachodnich i północnych Polski*, red. R. Woźniak Opole 1990.
- Turek-Kwiatkowska L., *Kształtowanie się świadomości regionalnej na Pomorzu w I połowie XIX wieku*, w: *Studia nad świadomością historyczną Polaków*, red. J. Topolski, Poznań 1994.
- Turek-Kwiatkowska L., *Kultura na Pomorzu w XIX wieku*, Koszalin 2000.
- Turek-Kwiatkowska L., *Kultura szczecińska w latach 1800–1939*, w: *Szczecin na przestrzeni wieków. Historia – kultura – sztuka*, red. E. Włodarczyk, Szczecin 1995.
- Turek-Kwiatkowska L., *Kultura umysłowa na Pomorzu Zachodnim od XVI–XVIII wieku*, w: *Polska i Pomorze Zachodnie w XVI–XVIII wieku*, red. K. Kozłowski, Szczecin 1994.
- Turek-Kwiatkowska L., *Miasto w czasach książęcych*, w: *Dzieje Gryfina i okolic*, red. P. Kłosowski, Gryfino 2005.
- Turek-Kwiatkowska L., *Moje 60 lat w Szczecinie. Okruchy wspomnień*, Szczecin 2015.
- Turek-Kwiatkowska L., *Niepodległość Polski w świetle prasy pomorskiej*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1992, z. 3.
- Turek-Kwiatkowska L., *Obraz przeszłości regionu w świadomości historycznej społeczeństwa pomorskiego w pierwszej połowie XIX wieku*, Szczecin 1986.
- Turek-Kwiatkowska L., *Organizacja dworu książęcego w Szczecinie*, w: *Mecenat artystyczny książąt Pomorza Zachodniego*, red. W. Filipowiak, B. Januszkiewicz, Szczecin 1990.
- Turek-Kwiatkowska L., *Oświata i szkolnictwo*, w: *Dzieje Goleniowa (XIII–XX) wiek*, red. H. Leśniński.
- Turek-Kwiatkowska L., *Oświata szczecińska w latach 1945–1949*, Szczecin 1989.

- Turek-Kwiatkowska L., *Oświata, nauka i kultura szczecińska w latach 1800–1939*, Szczecin 1986.
- Turek-Kwiatkowska L., *Ploty w okresie narastania stosunków kapitalistycznych 1648–1806*, w: *Ploty: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Słupsk 1991.
- Turek-Kwiatkowska L., *Ploty w okresie rozwoju stosunków kapitalistycznych 1806–1945*, w: *Ploty: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Słupsk 1991.
- Turek-Kwiatkowska L., *Początki Pomorza w świetle historiografii regionalnej*, w: *Szczecin i Pomorze Zachodnie od czasów najdawniejszych do XIII wieku*, red. K. Kozłowski, Szczecin 1992.
- Turek-Kwiatkowska L., *Pod panowaniem szwedzkim i pruskim*, w: *Dzieje Gryfina i okolic*, red. P. Kłosowski, Gryfino 2005
- Turek-Kwiatkowska L., *Polityczne i społeczno-demograficzne przesłanki kształtowania się szkolnictwa na Pomorzu Zachodnim*, w: *Pionierskie lata oświaty szczecińskiej 1945–1948*, Poznań 1975.
- Turek-Kwiatkowska L., *Położenie Plot na tle osadnictwa wczesnohistorycznego*, w: *Ploty: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Słupsk 1991.
- Turek-Kwiatkowska L., *Praca oświatowa wśród dorosłych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1946*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1963, nr 1.
- Turek-Kwiatkowska L., *Problem „narodowości” pomorskiej w historiografii regionalnej w I połowie XIX wieku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1985, z. 1–2.
- Turek-Kwiatkowska L., *Przemiany kulturalne na Pomorzu Zachodnim w XIX wieku*, Zeszyty Naukowe Uniwersytet Szczeciński, nr 140. „Szczecińskie Studia Historyczne”, nr 8.
- Turek-Kwiatkowska L., *Przemiany świadomości historycznej społeczeństwa pomorskiego w XIX wieku*, Szczecin, 1989.
- Turek-Kwiatkowska L., *Rozwój miasta w okresie feudalnym 1336–1648*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989.
- Turek-Kwiatkowska L., *Rozwój miasta w okresie wczesnofeudalnym 1277–1648*, w: *Ploty: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Słupsk 1991.
- Turek-Kwiatkowska L., *Spółczesność Pomorska wobec Rewolucji Francuskiej i wojen napoleońskich*, w: Zeszyty Naukowe, Uniwersytet Szczeciński, nr 71, „Szczecińskie Studia Historyczne” 1991, nr 4.
- Turek-Kwiatkowska L., *Spółczesność Pomorza Zachodniego w latach 1945–1950*, w: *Tożsamość i partnerstwo: studia z dziejów najbliższego sąsiedztwa*, red. M. Zymomrja, Koszalin 2000.
- Turek-Kwiatkowska L., *Spółeczne uwarunkowanie percepcji kultury na Pomorzu Zachodnim w XIX*, w: Zeszyty Naukowe. Uniwersytet Szczeciński, nr 170, „Szczecińskie Studia Historyczne”, 1995, nr 9.
- Turek-Kwiatkowska L., *Szlachta w życiu kulturalnym Pomorza Zachodniego w XIX wieku*, w: *Szlachta oraz ziemiaństwo polskie i niemieckie w Prusach i Niemczech w XVIII–XX wieku*, red. W. Stępiński. Szczecin 1996.
- Turek-Kwiatkowska L., *Świadomość historyczna mieszkańców Pomorza jako tło świadomości współczesnej*, „Roczniki Socjologii Morskiej” 1991, t. 6.
- Turek-Kwiatkowska L., *Świadomość historyczna społeczeństwa pomorskiego*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1987, z. 2.
- Turek-Kwiatkowska L., *The historical consciousness of pomeranian society in the 19 th*, “Polish Western Affairs” 1990, nr 1–2.
- Turek-Kwiatkowska L., *Udział szkolnictwa w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu szczecińskiego w latach 1945–1970*, Warszawa-Poznań 1977.
- Turek-Kwiatkowska L., *Wojna polsko-radziecka 1920 roku w świetle prasy pomorskiej*, w: *Wojna polsko-radziecka 1920*, red. Janusz Faryś, Szczecin 1990.
- Turek-Kwiatkowska L., *Wrastanie w Pomorze. Wokół zadomowionych pomorskich osadników*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1961, nr 1.

- Turek-Kwiatkowska L., *Z dziejów służby archiwalnej. Archiwa na Pomorzu Zachodnim w latach 1808–1914*, Warszawa 1968.
- Turek-Kwiatkowska L., *Zabytki architektury jako walor turystyczny Pomorza Zachodniego*, Szczecin, 2010.
- Turek-Kwiatkowska L., *Zamek książęcy w Szczecinie i jego rezydenci*, „Studia Historia” 1990, nr 3.
- Turek-Kwiatkowska L., *Zarys dziejów miast województwa szczecińskiego*, w: *Miasta polskie w tysiącleciu*, t. 2, Wrocław 1967.
- Turek-Kwiatkowska L., *Zbiory archiwalne dotyczące miast pomorskich*, „Szczeciński Informator Archiwalny” 1990, nr 6.
- Turek-Kwiatkowska L., *Związki Pomorza z Polską w powojennej historiografii polskiej*, „Ziemie Zachodnie i Północne Polski” 1991, t. 3.
- Turek-Kwiatkowska L., *Związki Pomorza Zachodniego ze Słowiańszczyzną Południową w historiografii pomorskiej I połowy XIX wieku*, „Balcanica Posnaniensia” 1989, t. 4.
- Turek-Kwiatkowska L., *Życie codzienne w Szczecinie w latach 1800–1939*, Szczecin 2000.
- Turek-Kwiatkowska L., *Życie codzienne w Szczecinie w latach 1800–1939*, Wydanie trzecie, Szczecin 2012.
- Turek-Kwiatkowska L., *Życie gospodarcze*, w: *Dobrzany: dzieje miasta*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1989.
- Związek Nauczycielstwa Polskiego na Pomorzu Szczecińskim w latach 1945–1975*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1975.
- Związek Nauczycielstwa Polskiego na Pomorzu Szczecińskim w latach 1975–1985*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1988.